

CORPORACIÓ

rtve

GUIA D'IGUALTAT

AQUEST MANUAL RESPON
AL COMPROMÍS DE RTVE
AMB LA IGUALTAT ENTRE
HOMES I DONES EN TOTES
LES SEVES ACTIVITATS

instituto

rtve

Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura
Secretaria de Política Lingüística

CORPORACIÓN

rtve

**GUIA
D'IGUALTAT**

instituto	rtve
------------------	-------------

GUIA D'IGUALTAT

Segona edició: **març 2022**

© **Corporación RTVE**

Edita: **Instituto RTVE**

Disseny de l'interior: **Rasgo Audaz**

Disseny de portada: **Natàlia Serrano (Huygens Editorial)**

Les versions de la *Guia de la Igualtat* en les llengües cooficials incorporen els suggeriments de les entitats oficials* de Catalunya, el País Basc i Galícia que han col·laborat amb l'Institut RTVE en la seva traducció, derivades en la majoria dels casos de la inexistència de distincions gramaticals en termes de gènere o de l'aportació de bibliografia especialitzada. En algunes d'aquestes versions es respecta, també per aquests motius, la versió parcial dels textos en castellà, la mateixa circumstància que concorre a les traduccions a l'anglès o al francès.

*Secretaria de Política Lingüística de la Generalitat de Catalunya, Departamento de Cultura y Política Lingüística del Gobierno vasco i Secretaría de Política Lingüística de la Xunta de Galicia.

Queda rigurosamente prohibida, sin la autorización escrita de los titulares del copyright, bajo las sanciones establecidas por las leyes, la reproducción total o parcial de esta obra por cualquier medio o procedimiento, comprendidos la reprografía y el tratamiento informático, y la distribución de ejemplares mediante alquiler o préstamo públicos. Si necesita fotocopiar o reproducir algún fragmento de esta obra, diríjase al editor o a CEDRO (www.cedro.org).

ÍNDEX

1. INTRODUCCIÓ	7
2. PRINCIPIS GENERALS	9
3. ACTUACIONS CONCRETES	11
4. TRACTAMENT DE LA VIOLÈNCIA CONTRA LES DONES	15
4.1. NORMATIVA	16
4.2. INFORMACIÓ SOBRE LA VIOLÈNCIA CONTRA LES DONES	18
5. LLENGUATGE I IGUALTAT	27
5.1. TERMES GENÈRICS, COL·LECTIUS, ABSTRACTES I PERÍFRASIS	30
5.2. DESDOBLAMENTS.....	31
5.3. PROFESSIONS, CÀRRECS I OFICIS	32
5.4. CONSTRUCCIONS I BIAIXOS SEXISTES	36
5.5. L'ÚS DE LA @, DE LA x I DEL MORFEMA -i	36
6. BIBLIOGRAFIA I FONTS	38

1. INTRODUCCIÓ

L'**Observatori d'Igualtat d'RTVE** té com a mandat fer el seguiment dels continguts d'RTVE i garantir-hi el respecte a la igualtat entre dones i homes.

El *Manual de Estilo de la Corporación RTVE* es va aprovar l'any 2010; de llavors ençà el marc legislatiu i els avenços socials, tant a l'Estat espanyol com a la resta d'estats europeus, han plantejat noves exigències que RTVE no pot obviar.¹

La **Norma 4/2017 reguladora de l'Observatori d'Igualtat d'RTVE** estableix com a objectius de la Corporació els següents:

- a) Promoure el respecte, el coneixement i la difusió del principi d'igualtat de dones i homes, i vetllar per evitar en l'activitat de la Corporació RTVE qualsevol forma de desigualtat i de discriminació per motiu de sexe.
- b) Promoure la difusió d'una imatge igualitària, equilibrada i plural dels dos sexes, al marge de cànons de bellesa i estereotips sexistes, així com la participació activa de les dones en les funcions que exerceixen en els diferents àmbits de la vida, especialment en els continguts de la programació adreçada a la població infantil i juvenil.

1] Vegeu l'apartat 6. Bibliografia.

- c) Vetllar per l'existència i l'aplicació de codis ètics en favor de la promoció de la igualtat i de la prevenció de la violència de gènere en l'activitat de la Corporació RTVE.
- d) Afavorir que els continguts que es difonen a través de tots els mitjans de la Corporació RTVE no incitin a la violència contra les dones, ni la justifiquin o la banalitzin.
- e) Fomentar l'ús d'un llenguatge no sexista.
- f) Col·laborar amb les campanyes institucionals dirigides a fomentar la igualtat entre dones i homes i a erradicar la violència de gènere.

Per la seva banda, la **Llei orgànica 3/2007, de 22 de març, per a la igualtat efectiva de dones i homes**, estableix com a objectiu específic de la Corporació RTVE, entre d'altres, el d'adoptar, mitjançant l'autoregulació, codis de conducta tendents a transmetre el principi d'igualtat.

En compliment dels mandats legals esmentats, s'aprova aquesta GUIA, que conté les directrius estratègiques per a la incorporació pràctica de la perspectiva de gènere en l'activitat quotidiana d'RTVE en tots els seus àmbits.

Els drets de les dones són drets humans. A més de les referències al marc legal establert específicament per a RTVE, la Guia ha de recollir altres normatives específiques sobre la igualtat entre dones i homes que la Corporació també està obligada a complir. El respecte als drets humans és imprescindible en un tractament informatiu professional i ètic. Per això, aquesta Guia hi fa referència, a fi que siguin aplicats en tots els mitjans i canals de la Corporació RTVE.

El grau de compliment dels principis recollits en aquesta GUIA haurà de ser valorat i quantificat en l'informe anual de l'Observatori d'Igualtat d'RTVE.

2. PRINCIPIS GENERALS

Els principis generals per aconseguir el tractament mediàtic adequat de la matèria objecte d'aquesta Guia són els següents:

- Evitar de perpetuar l'hegemonia del model masculí com a únic existent, superior o desitjable, o com a model de referència.
- Evitar d'identificar dones i homes amb determinats rols o actituds estereotipades, tant en ficció com en programes d'entreteniment o informatius.
- Evitar que es destaquin de les dones qüestions de tipus personal vinculades al seu rol familiar, vestimenta, aspecte físic, etc. que no se solen utilitzar quan els protagonistes són homes.
- Evitar la representació de la imatge de les dones com a objecte sexual. Parar una atenció especial al fet que la imatge visual que s'ofereix del cos de les dones no les cosifiqui, i evitar la utilització del cos com a reclam tant en publicitat com en espais d'entreteniment o en espais informatius.
- Evitar la presentació de les dones com a víctimes.
- Evitar la discriminació per l'aparença física.
- Evitar de cometre l'error de la doble victimització, és a dir, que a la dona que ha patit violència no se li causi un patiment afegit per la manera d'informar sobre el que ha passat.

Definicions i conceptes bàsics:

Alguns conceptes bàsics necessaris per abordar aquesta matèria:

- **sexe:** segons l'Organització Mundial de la Salut (OMS), fa referència a les categories biològiques i fisiològiques de les persones.
- **perspectiva o anàlisi de gènere:** concepte social i cultural referit als rols socials basats en el sexe de les persones.
- **estereotips de gènere:** els estereotips de gènere o estereotips sexistes són el conjunt de creences, opinions i prejudicis sobre els atributs o característiques que homes i dones tenen o haurien de tenir, així com de les funcions socials que haurien d'exercir per raó del seu sexe.

3. ACTUACIONS CONCRETES

La incorporació dels principis generals d'aquesta GUIA a la feina diària dels professionals d'RTVE requereix un seguit d'accions, entre les quals podem destacar les següents:

1. Treballar amb perspectiva de gènere tots els continguts i fer servir un llenguatge inclusiu.
2. Visibilitzar les dones en els diversos terrenys en què, a causa de factors socials i de poder, la feina que fan queda amagada.
3. Fomentar la presència paritària de dones i homes en les informacions, les anàlisis i els debats; valorar el paper de les dones com a fonts d'informació, especialment en els àmbits en què estan infra-representades; elaborar una llista compartida d'expertes per als informatius i els programes de la Corporació RTVE, que estigui a disposició de tots els professionals de manera efectiva i sigui accessible per la intranet.
4. Buscar una representació equilibrada de dones i homes en tertúlies i espais d'opinió, sigui quin sigui el tema tractat.
5. Cercar l'equilibri entre dones i homes en les veus expertes que apareixen tant en programes d'entreteniment com en informatius.
6. Valorar de manera equivalent les aportacions de dones i homes. Es pot destacar en una notícia que la candidata, la presidenta o la

científica és una dona quan no hi ha una massa crítica (33,3 % de dones) en l'àmbit a què ens referim.

7. Abordar les informacions o els problemes generals tenint en compte la desagregació de dades per sexe i les possibles implicacions específiques per a les dones.
8. Trencar amb els estereotips sexistes en la representació de dones i homes. Cal fer-ho no només en els programes informatius, sinó també i sobretot en els programes d'entreteniment i de ficció en què encara es fan servir tot sovint.
9. Estimular la promoció d'imatges positives de les dones com a participants actives en la vida social, econòmica i política, així com promoure les imatges positives d'homes en papers no tradicionals, com ara, per exemple, el de cuidadors.
10. Promoure la diversitat física, funcional i d'edat entre les dones que apareixen a les pantalles. Incorporar-hi dones amb diversos tipus de discapacitats.
11. Promoure una àmplia representació dels diferents col·lectius de dones tenint en compte les discriminacions dobles o triples de les dones que es troben en situació de vulnerabilitat.
12. Promoure imatges positives de dones de minories ètniques o d'origen migrant.
13. Promoure la cobertura i l'emissió dels esdeveniments culturals i esportius de les dones en igualtat de condicions que els dels homes, i celebrar públicament els èxits femenins. Donar visibilitat i promoure models positius de dones i homes, nenes i nens que participin en esports on sol haver-hi infrarepresentació dels sexes respectius.
14. Tenir cura pel que fa als temps d'emissió, la retolació i els titulars per evitar situacions de discriminació i desigualtat. Es recomana tenir-ne una cura especial en l'àmbit esportiu.
15. Parar especial atenció als continguts infantils i juvenils, especialment en els canals temàtics (Clan, Playz), a fi que les nenes hi tro-

bin models positius com a referents, i promoure models igualitaris per a menors i joves.

16. Aplicar la perspectiva de gènere i investigar de manera específica la situació de les dones i les nenes en les informacions referides a situacions de conflicte i de guerra.

17. Vetllar, especialment en els continguts, pels eixos prioritari marcats per l'Organització de les Nacions Unides a la Conferència de Beijing 95 i actualitzats davant dels reptes del segle XXI:

- Les dones i la salut
- Educació i capacitació de les dones
- La violència contra les dones
- Les dones i els conflictes armats
- Les dones i l'economia
- Les dones en l'exercici del poder i la presa de decisions
- Mecanismes institucionals per a l'avenç de les dones
- Els drets humans de les dones
- Les dones i els mitjans de difusió
- Les dones i el medi ambient
- Les nenes

18. Fer un tractament igualitari de la imatge de les dones i les nenes. Amb aquest fi es proposen les recomanacions específiques següents:

- Evitar la cosificació del cos femení, la fragmentació dels cossos de les dones en les imatges o moviments de càmera que contribueixin a aquesta cosificació. S'ha de procurar no prioritzar els atributs físics de les dones per sobre dels intel·lectuals.
- Evitar el muntatge d'imatges que impliquin que els homes són el subjecte de la mirada i les dones en són l'objecte.
- Evitar diferències en el tractament de les imatges de les dones i els homes en la composició dels plànols i els enquadraments.
- No fomentar un model de bellesa femení basat en la joventut, la primesa o la perfecció corporal, d'acord amb cànons poc reals i que puguin promoure comportaments lesius per a la salut de les dones o associar-se al seu èxit personal i social.

- En els rodatges en llocs públics i de lleure (com ara platges, piscines, discoteques o esdeveniments esportius), d'acord amb l'apartat anterior, cal intentar retratar tota mena de dones i no tan sols les que tinguin el físic corresponent a un determinat cànon de bellesa.
- En les imatges, les dones no s'han de ridiculitzar, infravalorar o presentar de manera vexatòria en cap mena d'activitat professional.
- Procurar que les imatges mostrin un equilibri en la freqüència d'aparició d'homes i dones.
- No crear estereotips i rols familiars i socials (tipus d'activitats).
- Incloure imatges de dones en àmbits tradicionalment masculinitzats, i d'homes en els tradicionalment feminitzats, per tal de contribuir a l'avenç de la cultura de la igualtat.
- Representar els dos sexes mentre duen a terme conjuntament activitats tant públiques com privades, promovent així el treball en equip i la companyonia.

4. TRACTAMENT DE LA VIOLÈNCIA CONTRA LES DONES

La Declaració sobre l'eliminació de la violència contra la dona (ONU, 20 de desembre de 1993) defineix la violència contra les dones com «[t]ot acte de violència basat en la pertinença al sexe femení que tingui o pugui tenir com a efecte un dany o patiment físic, sexual o psicològic per a la dona, així com les amenaces d'aquests actes, la coacció o la privació arbitrària de la llibertat, tant si es produeixen en la vida pública com en la vida privada» (art. 1).

El Conveni d'Istanbul estableix que **la violència contra les dones** és una greu violació dels drets humans.

La majoria d'ordenaments jurídics internacionals consideren delictes totes les formes de violència contra la dona: la violència física, psicològica i sexual, inclosa la violació; la mutilació genital, el matrimoni forçat, l'assetjament, l'avortament forçat i l'esterilització forçada.

L'exploració sexual i reproductiva també són violacions dels drets humans. És important recordar que la situació de les dones prostitutes està majoritàriament relacionada amb l'exploració i el tràfic de persones. D'altra banda, la gestació per substitució, proscripida pel nostre ordenament jurídic, que considera nul de ple dret el contracte pel qual s'acorda la gestació, amb preu o sense, a càrrec d'una dona que renuncia a la filiació materna a favor del contractant o de tercers, es relaciona amb situacions d'exploració reproductiva de les dones en contextos de globalització, on com més va més dones de

països pobres actuen com a mares gestants per a dones i homes de països més rics.

El Protocol de Palerm considera que «l'explotació inclourà, com a mínim, l'explotació de la prostitució aliena o altres formes d'explotació sexual, els treballs o els serveis forçats, l'esclavitud o les pràctiques anàlogues a l'esclavitud, la servitud o l'extracció d'òrgans». Es considera especialment vulnerable la persona que no tingui cap més alternativa real o acceptable que sotmetre's a aquesta mena d'abús.

L'Organització Mundial de la Salut considera violència sexual «qualsevol acte sexual, la temptativa de consumir un acte sexual o un altre acte dirigit contra la sexualitat d'una persona mitjançant coacció per part d'una altra, independentment de la seva relació amb la víctima, en qualsevol àmbit. Inclou la violació, que es defineix com la penetració, mitjançant coerció física o d'una altra índole, de la vagina o de l'anus amb el penis, una altra part del cos o un objecte».

4.1. NORMATIVA

1. La Llei 17/2006, de 5 de juny, de la ràdio i la televisió de titularitat estatal, estableix a l'article 3.k) que la Corporació RTVE, en l'exercici de la seva funció de servei públic, «ha de fomentar la protecció i la salvaguarda de la igualtat entre home i dona i evitar qualsevol discriminació entre els dos».
2. La Llei orgànica 3/2007, de 22 de març, per a la igualtat efectiva de dones i homes, a l'article 37 estableix com a objectius propis de la Corporació RTVE els de «reflectir adequadament la presència de les dones en els diversos àmbits de la vida social, utilitzar el llenguatge de manera no sexista i adoptar, mitjançant l'autoregulació, codis de conducta tendents a transmetre el principi d'igualtat».
3. La Llei 7/2010, de 31 de març, general de la comunicació audiovisual, estableix que:
 - «La comunicació audiovisual no podrà mai incitar a l'odi o a la discriminació per raó de gènere o qualsevol circumstància per-

sonal o social i ha de ser respectuosa amb la dignitat humana i els valors constitucionals, amb especial atenció a l'erradicació de conductes que afavoreixin situacions de desigualtat de les dones.» (Art. 4.2)

- «Es prohibeix qualsevol comunicació comercial que vulneri la dignitat humana o fomenti la discriminació per raó de sexe, raça o origen ètnic, nacionalitat, religió o creença, discapacitat, edat o orientació sexual. Igualment, queda prohibida qualsevol publicitat que utilitzi la imatge de la dona de manera vexatòria o discriminatòria.» (Art. 18.1)

4. Com a mitjà de comunicació públic, RTVE ha d'informar amb rigor i compromís sobre la violència de gènere, tal com estableixen també les seves normes internes. L'Estatut d'informació d'RTVE, de 14 de maig de 2008, aprovat pel Consell d'Administració de la Corporació RTVE, entre els seus principis deontològics estableix que els professionals «han de dedicar especial atenció a la informació que es refereix a la violència de gènere i evitar la transmissió de missatges que puguin contribuir a crear en la societat una sensació d'impunitat davant d'aquests delictes». (Art. 9.17)

5. El Pacte d'Estat contra la Violència de Gènere, aprovat pel Congrés de Diputats en la sessió del 28 de setembre de 2017, també compromet RTVE en l'objectiu d'erradicar la violència contra les dones, i insta la Corporació a crear un observatori d'igualtat per supervisar que la igualtat real i efectiva entre dones i homes es projecti a tots els àmbits de la societat.

4.2. INFORMACIÓ SOBRE LA VIOLÈNCIA CONTRA LES DONES

A. PRINCIPIS

- La violència contra les dones vulnera els drets humans: atempta contra el dret a la vida, la dignitat i la integritat física i psíquica de les víctimes. És un delictes. No és un simple assumpte privat ni domèstic. És un problema social greu.
- No és un «succés» ni un «crim passional»: cal evitar detalls escabrosos que no aportin informació essencial, com el nombre de punyalades o de cops que ha rebut la víctima.
- Parem atenció a les dades d'interès públic, a les persones expertes, a qui té formació, i deixem de banda les que diuen que no havien sentit res o que «semblaven una parella normal».

B. EL LLENGUATGE

Les paraules poden canviar la percepció de la violència contra les dones: les dones no moren; les dones són assassinades.

L'elecció dels termes en el moment d'elaborar la informació és important:

- **Violència contra les dones:** la violència contra les dones inclou la violència física, psicològica i sexual, inclosa la violació, la mutilació genital, el matrimoni forçat, l'assetjament, l'avortament forçat i l'esterilització forçada. (Conveni d'Istanbul, ratificat per Espanya el 2014).
- **Violència de gènere:** «qualsevol acte de violència física i psicològica, incloses les agressions a la llibertat sexual, les amenaces, les coaccions o la privació arbitrària de llibertat», segons la Llei de mesures de protecció integral contra la violència de gènere, de 28 de desembre de 2004, art. 1.3.

- **Violència domèstica:** es produeix en l'àmbit de la llar i la pot exercir o patir qualsevol membre de la família.
- **Violència masclista:** terme utilitzat sovint com a sinònim de violència contra les dones i les nenes, exercida per un home sobre la base de les relacions de poder.
- **Violència intragènere:** es practica entre persones del mateix sexe o gènere.
- **Feminicidi:** «Mort infligida deliberadament a les dones pel fet de ser dones.» (TERMCAT). “L’assassinat d’una dona a les mans d’un home per masclisme o misogínia” (Diccionario de la lengua española 2018).

C. TRACTAMENT INFORMATIU

No és un «succés» ni un «crim passional», és un problema social greu. Per a un tractament informatiu correcte caldrà:

- **Evitar** explicacions convencionals, com ara desavinences conjugals i testimonis de persones conegudes o veïnes que declaren que «semblava una parella normal, sense problemes importants, de la qual no es va saber mai que tingués grans diferències».
- **Situar** correctament la notícia dins el minutatge: ha de tenir-hi una presentació i un lloc adequats, i evitar que quedi relacionada amb notícies de successos, accidents, etc.
- **Aportar** informació rigorosa i útil: la notícia no es limita al maltractament o l’assassinat d’una dona. També és notícia:
 - l’assistència que ha rebut la víctima o que li ha estat oferta
 - les actuacions judicials i policials deficientes
 - les sentències condemnatòries
 - les víctimes que han aconseguit refer la seva vida
- **Incloure** opinions de persones expertes, ja que ajuden a enquadrar el problema.

- **La investigació ha de ser rigorosa:**
 - Cal contrastar les dades i les versions diverses.
 - S'ha de contextualitzar la notícia.
 - No s'han de fer judicis de valor ni informar amb precipitació.
- També s'ha de fomentar la recollida d'informació i l'ús de canals que ajudin a evitar riscos, i indicar quins són els adequats, però sense instar directament a la denúncia.
- **La reconstrucció** és útil quan aporta informació i permet entendre millor els fets. S'ha d'evitar la inclusió acrítica de detalls que puguin caure en la morbositat.
- **Cal evitar les imatges i detalls escabrosos i morbosos.** Provoquen «espectacle», però no afegeixen informació ni indueixen al rebuig de la violència contra les dones.
- **Seguiment del cas:** el maltractament i l'assassinat han de tenir conseqüències. Hem d'informar sobre l'actuació de la justícia, sobre si hi va haver una condemna i quina va ser.
- **No utilitzar l'anomenada *síndrome d'alienació parental (SAP)*,** considerada per l'Organització de les Nacions Unides no científica i tan sols ideològica. A Espanya, el Consell General del Poder Judicial recomana de no fer servir aquesta teoria, que considera «pseudocientífica».
- **Evitar l'efecte narcotitzant:** l'audiència pot acabar cansada o indiferent davant de la difusió contínua d'aquest tipus d'informacions. Per tant, cal:
 - Buscar enfocaments i tractaments nous.
 - Evitar expressions com *un cas més, un nou cas de*.
 - Remarcant els elements que ho podrien haver evitat.
 - Incloure informació de suport i nous enfocaments que enriqueixin les notícies (projectes de suport, sortides, campanyes, etc.).

Telèfon 900 900 120 i missatges electrònics al 900900120@gencat.cat: cal incloure en la informació el telèfon gratuït i l'adreça de correu electrònic especialment habilitats per denunciar el maltractament, així com qualsevol altra informació d'utilitat.

LA VÍCTIMA

- **Les víctimes no són nombres o simples estadístiques:** quan s'assassina una dona es mata una part de la humanitat. **Respecteu la identitat i el dolor de la víctima.**
- **No utilitzeu imatges o sons** de la víctima sense la seva autorització. Només es pot divulgar aquest material de manera consentida.
- **No inclogueu informació** que pugui perjudicar la víctima o les persones del seu entorn.
- **No criminalitzeu la víctima:** a l'hora d'ocultar la seva identitat s'han d'evitar recursos que donin aparença de criminalització (bandes als ulls, efecte mosaic, distorsió de la veu, etc.). Val més utilitzar contrallums, veu en off, etc.
- **Ha de prevaler** sempre el respecte a la víctima.
- **Cal anar amb cautela** a l'hora d'identificar la víctima. En qualsevol cas, cal reflexionar sobre la conveniència o inconveniència de mostrar la imatge de les víctimes.
- **Divulgar** les seqüeles pot ser una bona eina de pedagogia social, però sempre ha de prevaler el respecte a la víctima.
- **Les persones** menors de 18 anys són víctimes directes de la violència de gènere. S'hi fan extensives totes les recomanacions de privacitat i tracte relatives a les dones víctimes de violència de gènere, amb especial cura de no identificar-les de cap manera a causa de la seva edat, tal com s'indica en l'Estatut de la informació, d'RTVE.
- D'altra banda, cal no obviar la violència que pateixen **les nenes**, i per tant, és important d'enfocar-se en la denúncia de les situa-

cions en què es produeix. Una nena de cada tres al món experimentarà al llarg de la vida alguna mena de violència. La violència a la llar, els abusos sexuals, el matrimoni infantil, el tràfic sexual, els anomenats «crims d'honor» i la mutilació genital són pràctiques habituals que com a periodistes tenim el repte de documentar i denunciar.

I si la víctima és un home? No es considera violència de gènere i el delicte no s'emmarca en la Llei orgànica 1/2004, de 28 de desembre, de mesures de protecció integral contra la violència de gènere, sinó en els apartats específics establerts en els casos d'agressió tipificats en el codi penal. És violència contra l'home si l'agressora és una dona que manté relacions sentimentals amb la víctima.

L'AGRESSOR

- Cal deixar clar qui és l'agressor i qui és la víctima.
- Quant a la identitat de l'agressor, sempre s'ha de respectar la presumpció d'innocència i, per tant, extremar la cautela en aquesta qüestió, ja que un error d'identitat (n'hi ha hagut uns quants) pot provocar conseqüències irreparables.
- Quan ja hi hagi sentència, s'ha d'identificar l'agressor i destacar la sentència i la condemna.

El comportament de l'agressor:

- Cal identificar clarament el comportament agressor, ja que pot ajudar moltes dones a identificar la figura del maltractador i la seva situació de risc.
- Les dades rellevants sobre el comportament de l'agressor són dades que poden servir perquè s'hi reconeguin altres dones víctimes de la violència de gènere, cosa que no sempre és fàcil.

L'agressor es caracteritza per ser:

- Controlador
- Narcisista

- Intimidador
- Possessiu
- Cruel
- Amenaçador
- Rancorós
- Manipulador

En general, no s'oferiran declaracions d'agressors sexuals o maltractadors, excepte en el format de reportatge en profunditat i perquè siguin analitzats per persones expertes. L'interès informatiu d'una entrevista a un violador és gairebé nul i no supera el mal que pot causar a les víctimes veure com es normalitza la imatge del seu agressor. No cal donar als agressors accés a l'audiència perquè el puguin utilitzar en benefici propi a fi d'oferir una imatge embellida de si mateixos, d'una persona «normal» i «positiva per a la societat». Proporcionar declaracions d'un agressor sexual pot tornar a victimitzar les víctimes i fer-los més mal. A més, no s'haurien de difondre comentaris que generin simpatia cap a l'agressor ni que especulin sobre les seves intencions, motivacions o sentiments.

VIOLÈNCIA SEXUAL: recomanacions específiques

- **Contextualitzar.** No es tracta d'una pràctica individual, sinó d'un problema sistèmic i estructural de desigualtat de gènere. És important d'evitar els enfocaments sensacionalistes i incloure dades estadístiques que reflecteixin el panorama global. El delinqüent sexual no és un malalt o un depravat, sinó que obeeix a unes pràctiques de conducta en el marc del sistema patriarcal de la nostra societat.
- **Narrar els fets com van succeir, de manera objectiva i sense dramatisme.** Tenir cura especialment d'aconseguir que la informació no suposi cap tipus de consentiment ni participació de la víctima.
- **Evitar els estereotips sexistes de víctimes i agressors.** Sovint la vida privada de la víctima és sotmesa a una anàlisi minuciosa per tal d'elaborar un judici sobre la provocació de la violació, amb la qual cosa es comet una victimització doble.

- **Evitar qüestionar la credibilitat de la víctima.** És recomanable no incloure dades personals ni fer referència a l'abús d'alcohol o de drogues, la promiscuïtat, etc., coses que contribueixen directament a culpabilitzar-la. Cal evitar les referències a la vestimenta o les descripcions físiques.
- **Evitar de dir que el violador «no podia controlar-se», o que «no es tracta del tipus d'home que cometria aquesta mena de delictes».** Cal evitar l'estereotip de l'agressor com a home de classe social baixa enecat pel desig sexual, però també el biaix que atorga credibilitat a l'agressor suposadament «més respectable».
- **Acceptar que la víctima no vulgui ser entrevistada,** no vulgui donar certa informació sobre el fet, o doni una versió cronològicament desordenada més aviat freqüent en aquesta mena de situacions.
- **En el cas d'entrevistar la víctima,** cal tenir en compte que la violència sexual porta associada alts nivells de culpa i de vergonya, per la qual cosa durant l'entrevista cal evitar un llenguatge que impliqui que la persona afectada tingui d'alguna manera responsabilitat en els fets. Cal respectar la narració original. Cal respectar la confidencialitat i l'anonimat.
- Si no es disposa de testimonis de les víctimes perquè no volen parlar, convé recórrer a alguna representant de les associacions d'assistència a dones violades a fi que aportin la seva perspectiva, essencial per abordar a fons aquest tipus de casos.
- Descriure les conseqüències psicològiques, físiques i socials dels crims sexuals per tal de conscienciar la població; esmentar professionals competents per al tractament de la qüestió; citar organismes institucionals i organitzacions que donin ajuda a les víctimes; transmetre un missatge positiu sobre la possibilitat de prevenció i superació del fet.
- El col·lectiu de periodistes no pot ser neutral amb delictes que violin drets fonamentals de les persones i no pot difondre testimonis de simpatia amb aquesta mena de delinqüents. Quan la informació es complementi amb debats i tertúlies, caldrà assegurar

amb una cura especial la presència de persones expertes que siguin veritablement coneixedores de la violència contra les dones, tinguin perspectiva de gènere en les seves opinions i, a més, mantinguin un respecte estricte als drets humans i, consegüentment, als drets de les dones.

D. LES FONTS

No tots els testimonis, les fonts i les dades són fiables. N'hi ha que són rigorosos, aporten informació i l'aclareixen, i d'altres que confonen o amaguen.

Fonts que sí que aporten:

- Les fonts policials i de la investigació són essencials.
- Consultar i entrevistar persones expertes i associacions de dones especialistes en el tema.
- Documents del cas: antecedents policials o judicials, ordres d'allunyament, denúncies de la víctima, assistència rebuda per la víctima, incompliments de les mesures adoptades.
- Documents generals i solvents: sentències judicials, dades d'organitzacions especialitzades en la violència contra les dones, campanyes d'informació i prevenció.

Fonts dubtoses:

- Determinades informacions sobre desavinences conjugals poden ser interpretades erròniament i induir a pensar que els maltractaments poden ser la conseqüència lògica d'una situació de deteriorament.
- Per contra, subratllar les bones relacions de la parella és un argument que podria avalar la hipòtesi de l'arravatament «passional» o puntual. En elaborar una informació, és important tenir en compte que ni la passió, ni la gelosia ni els problemes amb l'alcohol o les drogues poden constituir una justificació.

- Cal anar amb compte amb els testimonis de persones properes a l'agressor o a la víctima. De vegades, més que no pas proporcionar informació fiable, el que fan és suggerir meres hipòtesis personals.
- En alguns casos, poden ser part interessada.
- Cal tenir molta cautela amb les persones que només busquen notorietat o que tan sols aporten detalls morboses sense valor informatiu.
- Cal evitar els rumors i les especulacions.

5. LLENGUATGE I IGUALTAT

El llenguatge i la comunicació són components essencials de la igualtat entre dones i homes i no han de contribuir a perpetuar l'hegemonia del model masculí. Un dels mandats de la Llei orgànica 3/2007, de 22 de març, per a la igualtat efectiva de dones i homes, és utilitzar el llenguatge de manera no sexista.

Una comunicació no estereotipada és un bon camí per educar, augmentar la conscienciació i prevenir els comportaments sexistes. Això inclou eliminar expressions sexistes, fer servir el femení i el masculí o neutre en títols o impresos quan ens dirigim a un grup de gent, de manera que diversifiquem la representació de dones i homes i ens assegurem de la igualtat de tots dos sexes en les representacions visuals i d'altra mena.

RTVE, com a mitjà de comunicació de caràcter públic, ha de liderar la implantació de mesures per a l'eliminació del sexisme en el llenguatge, tal com s'exposa a les diferents recomanacions que sobre aquesta matèria han dictat el Comitè de Ministres del Consell d'Europa, entre les quals hi ha la Recomanació núm. R (90) 4 sobre l'eliminació del sexisme en el llenguatge i la Recomanació CM/Rec (2007) 17 sobre les normes i els mecanismes d'igualtat entre homes i dones, sense desconèixer que el Pla d'Igualtat de la Corporació RTVE (BOE, 27 de juliol de 2012), de compliment obligat, inclou també recomanacions específiques sobre l'ús del llenguatge.

El llenguatge és un element clau en la construcció de la realitat i ha de ser un element al qual cal parar especial atenció per assegurar-ne un ús no sexista.

- La gramàtica de la nostra llengua permet un llenguatge no sexista.
- **Llenguatge sexista, o sexisme lingüístic**, és el llenguatge que discrimina qualsevol dels dos sexes mitjançant determinats usos. Es pot detectar mitjançant la regla d'inversió, que consisteix a intercanviar les referències sexuades (canviar un terme en masculí pel corresponent en femení, i viceversa). Si el resultat sona inadequat o estrany és que la primera construcció no era apropiada (per exemple: «la senyoreta us atindrà» / «el senyoret us atindrà».)

En català el gènere gramatical femení és específic, mentre que el masculí s'utilitza com a gènere no marcat, és a dir, és genèric (inclou tots dos sexes) i alhora específic (només per al masculí). De vegades, el genèric masculí resulta útil per raons d'economia lingüística (per exemple, *els guanyadors*, *els perdedors*), però l'ús que se'n fa pot generar ambigüïtat o ocultar les dones. Cal explicitar, doncs, els dos gèneres quan la distinció de sexes és rellevant («La proporció de l'alumnat masculí i femení a les aules ha canviat progressivament»). I també quan les formes masculines generen ambigüïtat o resulten discriminatòries per a les dones.

La narració informativa sobre la violència contra les dones:

- L'ús d'un llenguatge violent desvirtua les raons de l'agressió i la notícia mateixa.
- Eviteu qualsevol sensacionalisme.
- Eviteu els adjectius, les frases fetes, els comentaris frívols, els clixés i els tòpics.
- Expressions com ara «punyalada precisa» o «cadàver ensangonat» desvien l'atenció cap a aspectes col·laterals.
- Comentaris com «era jove i atractiva», «sortia amb amigues», «tenia amant» desvien el focus del que és important i també poden denotar una disculpa o un cert grau de comprensió cap a l'agressor.
- Utilitzar adjectius com *gelós* o *bevedor* per definir l'agressor ens acosten a l'exculpació.

- Les xifres i les estadístiques es poden referir a diversos tipus de violència de gènere. També poden amagar una realitat; per exemple: de vegades els suïcidis provocats per maltractament es comptabilitzen només com a suïcidis, sense més precisió. Altres vegades, la víctima pot morir després d'un període de convalescència.
- La imatge ha de respectar la dignitat de la víctima i se n'ha de tenir una cura especial a fi d'evitar la doble victimització.
- Cal defugir els recursos estètics i la narrativa pròpia dels reportatges de successos.
- En delictes sexuals, cal evitar els adjectius que minimitzin el fet, portin a malentesos o suggereixin consentiment. Les formes verbals *al·lega*, *admet* i *confessa* provoquen vergonya i resten autenticitat a la frase. Així mateix, *tocaments*, *participar* i fins i tot *sexe oral* són paraules utilitzades en el sexe consentit i no haurien d'utilitzar-se per descriure una violació.

5.1. TERMES GENÈRICS, COL·LECTIUS, ABSTRACTES I PERÍFRASIS

Substantius amb una forma única per a éssers sexuats		
Invariables	Tenen la mateixa forma per als dos gèneres gramaticals. Són els articles i els adjectius els que determinen el gènere.	<i>el o la pianista</i> <i>el o la governant</i> <i>el o la metge</i> <i>el o la modista</i> <i>un bon o una bona professional</i>
Epicens	Tenen una forma única per a tots dos sexes. Poden ser o bé masculins o bé femenins. La concordança depèn del gènere gramatical, no del sexe del referent.	<i>ésser, personatge,</i> <i>persona, víctima,</i> <i>criatura, formiga</i> <i>la víctima, un home jove, va ser traslladada a l'hospital.</i>
Formes genèriques per evitar el masculí plural		
Col·lectius	Designen un grup, un conjunt.	<i>ciutadania, població, família,</i> <i>alumnat, electorat, veïnat,</i> <i>plantilla</i> <i>Es comunica als veïns</i> <i>esdevé</i> <i>Es comunica al veïnat</i>
Abstractes	Fan referència a l'ofici, càrrec, professió i no pas a la persona que l'exerceix.	<i>alcaldia, direcció, presidència,</i> <i>inspecció</i>
Perífrasis	A diferència dels desdoblaments, no carreguen la informació. Gairebé tots els masculins es poden canviar per aquesta opció.	<i>els investigadors per l'equip investigador, els lectors per el públic lector, els metges per el personal mèdic, els polítics per la classe política, els asturians per el poble asturià</i>

5.2. ELS DESDOBLAMENTS

Els desdoblaments utilitzen els dos gèneres gramaticals per subratllar que parlem d'un col·lectiu mixt. Pretenen fer visibles les dones d'una manera explícita.	<i>treballadors i treballadores, ciutadans i ciutadanes, els alumnes i les alumnes</i>
Encara que semblin «políticament correctes», poden ser gramaticalment incorrectes o poden conduir a redaccions absurdes.	<i>Alguns i algunes professors i professores són estrangers i estrangeres.</i>
Quan els substantius són invariables, a vegades s'utilitza la forma doble per a l'article i un únic substantiu. La <i>Gramàtica de la llengua catalana</i> de l'IEC (GIEC) recomana no abusar d'aquesta construcció, que resulta especialment forçada en plural.	<i>el o la vocal el o la portaveu el o la cap d'estudis</i>
Segons la <i>Guia d'usos no sexistes de la llengua en els textos de l'Administració de la Generalitat de Catalunya</i> , «[l]ús de formes dobles abreujades només és adequat en textos breus i esquemàtics».	Només en textos esquemàtics: impresos, notes, llistes, taules o gràfics, anuncis de feina, etc. <i>l'usuari/ària el traductor/a el/la vocal</i>
Segons la mateixa GIEC, en determinats casos els desdoblaments són necessaris si el context no deixa clar que el plural masculí inclou tots dos sexes, o si es parla independentment de cada grup.	<i>En Joan no té germanes ni germans</i>
Cal variar l'ordre i optar per anteposar el femení al masculí per evitar de reforçar la idea de la prioritat masculina.	
També es poden utilitzar aposicions explicatives per aclarir el masculí genèric.	<i>Els detinguts, homes i dones, seran alliberats</i>

5.3. PROFESSIONS, CÀRRECS I OFICIS

L'ús del femení en les referències genèriques a professions, càrrecs i oficis és una manera de fer visibles les dones, així com el seu lloc i la seva feina dins l'espai públic. És l'adaptació lògica de la llengua a una nova realitat social.	
La <i>Guia d'usos no sexistes</i> de l'SPL estableix que «[q]uan es fa referència a una persona determinada, o a un grup de persones del mateix sexe, s'ha d'adaptar el discurs al gènere que correspon». Cal, doncs, generalitzar l'ús del femení en els noms de càrrecs, professions i oficis.	<i>l'advocada, la catedràtica, la metgessa, la ministra, la diputada, la cap.</i>
És una errada gramatical dir o escriure el substantiu en un gènere diferent del que li correspon en el context.	<i>la catedràtica o la ministre, però també el pediatra en lloc de el pediatre.</i>
Els canvis en els substantius són determinats per la realitat social i el consens de la comunitat de parlants. Els substantius referits a persones associats tradicionalment a un únic sexe poden acabar fent referència a l'altre si la comunitat de parlants adopta el canvi.	<i>el gerent, la gerenta</i>

32

Principals marques flexives de gènere en els noms catalans

Masculí	
Ø	<i>bidell, músic, senyor</i>
-e	<i>frare, pare, mascle</i>
-a	<i>poeta</i>
-o	<i>amo, mosso</i>
-u	<i>ateu, plebeu</i>
Femení	
-a	<i>bidella, senyora, autora</i>
Ø	<i>gent, cap, líder</i>
-e	<i>mare, metge</i>
-o	<i>soprano</i>

En català la forma femenina dels noms dels éssers sexuats generalment es fa afegint la marca *-a* a la forma masculina: *regidor, regidora; senyor, senyora; autor, autora; conductor, conductora; escriptor, escriptora; presentador, presentadora*. Tanmateix hi ha altres maneres de formar el femení:

Són noms invariables (és a dir, noms que tenen la mateixa forma per al masculí i el femení) els acabats en:

-al*	<i>caporal, corresponsal, fiscal</i>
-ant*	<i>aspirant, conferenciant, delinquant, ensenyant, dibuixant, fabricant, representant, vigilant</i>
-ent*	<i>agent, suplent</i>
-ança	<i>ordenança</i>
-ar	<i>auxiliar</i>
-aire	<i>arrossaire, escombriaire, cotillaire, boletaire</i>
-cida	<i>homicida, fratricida</i>
-ble	<i>comptable</i>
-ense	<i>forense</i>
-il	<i>edil, agutzil</i>
-ista	<i>analista, artista, pensionista, periodista, recepcionista, telefonista</i>
-ol	<i>cònsol</i>
-ta	<i>atleta, poeta</i>

*Hi ha substantius acabats en *-al*, *-ant* i *-ent* que són variables. Vegeu-ho a la taula següent.

Altres mots invariables: *cap, conserge, líder, guarda, guàrdia, policia, portaveu, sentinella, vigilant*.

Són variables:

-al / -ala	<i>col·legial, col·legiala; general, generala; majoral, majorala; manescal, manescala; mariscal, mariscala; oficial, oficiala; sotsoficial, sotsoficiala</i>
-ent / -enta	<i>aprenent, aprenenta: assistent, assistenta; dependent, dependenta; entreprenent, entreprenenta; escriptent, escriptenta; gerent, gerenta; lloctinent, lloctinenta; president, presidenta; propprenent, propprenenta; sergent, sergenta; tinent, tinenta,</i>
-ant / -anta	<i>acompanyant, acompanyanta; ajudant, ajudanta; bergant, berganta; comandant, comandanta; comediant, comedianta; comerciant, comercianta; estadant, estadanta; estudiant, estudianta; laborant, laboranta; marxant, marxanta</i>
-er / -era	<i>bomber, bombera; caixer, caixera; cambrer, camblera; carter, cartera; conseller, consellera; enginyer, enginyera; missatger, missatgera</i>
-or / -ora	<i>ambaixador, ambaixadora; aparellador, aparelladora; coordinador, coordinadora; regidor, regidora; senador, senadora; director, directora; doctor, doctora; gestor, gestora; inspector, inspectora; sotsinspector, sotsinspectora; professor, professora</i>

-at / -ada	<i>advocat, advocada delegat, delegada diputat, diputada empleat, empleada encarregat, encarregada lletrat, lletrada magistrat, magistrada</i>
-dor / -driu	<i>emperador, emperadriu</i>
-or / -riu	<i>institutor institutriu</i>
-leg / -loga	<i>lexicòleg, lexicòloga; podòleg, podòloga; psicòleg, psicòloga; sociòleg, sociòloga</i>
-ari / -ària	<i>bibliotecari, bibliotecària; comissari, comissària; funcionari, funcionària; notari, notària; operari, operària; secretari, secretària</i>
-à / -ana	<i>capità, capitana; cirurgia, cirurgia; degà, degana</i>
-iu / -iva	<i>administratiu, administrativa; directiu, directiva</i>
-e, -o, -u / -a	<i>alumne, alumna; arquitecte, arquitecta; ateu, atea; mestre, mestra; ministre, ministra; mosso, mossa; psiquiatre, psiquiatra; sogre, sogra</i>
-e, -a, -Ø / -essa	<i>alcalde, alcaldessa; bisbe, bisbessa; duc, duquessa; jutge, jutgessa; metge, metgessa; profeta, profetessa</i>
-i, -Ø / -ina	<i>heroi, heroïna; tsar, tsarina</i>

Algunes observacions

<i>la gerenta</i>	Admès pel <i>Diccionari de la llengua catalana</i> de l'IEC.
<i>presidenta, tinenta, vicegerenta, sergenta, etc.</i>	El <i>Diccionari de la llengua catalana</i> de l'IEC recull: <i>presidenta, tinenta, lloctinenta, serventa</i> . Aquestes paraules han passat de significar 'dona del president, del tinent, etc.' a designar la dona que exerceix la funció.
<i>bateria, contrabaix, etc.</i>	Hi ha músics que es designen per l'instrument que toquen. En aquest cas, els noms són invariables per als dos gèneres.
<i>setciències, guardabosc, tastavins, escura-xemeneies, cerca-raons</i>	Substantius compostos que designen persones, que tenen la mateixa forma per al masculí i per al femení.
<i>actora i actriu</i>	Segons el <i>Diccionari de la llengua catalana</i> de l'IEC, <i>actora</i> vol dir: «En jur., persona que fa una demanda». En canvi, <i>actriu</i> és la dona «que representa un personatge en el teatre, el cinema, la ràdio o la televisió».
<i>amo/mestressa; home/dona; oncle/tia; pare/mare; sogre/nora</i>	De vegades el masculí i el femení tenen una arrel completament diferent. És el cas d'aquestes parelles de mots.

<i>homosexual</i>	Es pot aplicar tant a homes com a dones, per això l'expressió «homosexuals i lesbianes» resulta redundant. També s'ha ampliat la definició de matrimoni a la unió de persones del mateix sexe.
<i>talibà</i>	L'adjectiu <i>talibà</i> fa el femení <i>talibana</i> . Per això, cal dir «insurgència/milícia/cúpula talibana».
<i>ablació</i>	Significa 'operació quirúrgica de llevar una part del cos', no només el clítoris. Per això cal precisar a quina part del cos es fa referència.
<i>empoderar</i>	Verb acceptat pel <i>Diccionari de la llengua catalana</i> de l'IEC: «Dotar (una persona o un grup social, especialment desfavorits) dels mitjans per a incrementar la seva força o la seva capacitat per a actuar en l'àmbit polític o social)». <i>Empoderar i empoderament</i> , traduccions de <i>empower i empowerment</i> .
<i>alcaldessa, metgessa, poetessa</i>	Segons la <i>Gramàtica bàsica i d'ús de la llengua catalana</i> , «[e]l sufix <i>-essa</i> ja no genera noms femenins nous i alguns dels existents alternen amb femenins coincidents amb els masculins o que se'n diferencien per la marca <i>-a</i> ».
<i>nina, dida, bruixa</i>	Alguns masculins que es formen afegint el sufix <i>-ota</i> a la forma femenina, canvien de significat (<i>ninot, didot, bruixot</i>).

5.4. ESTRUCTURES I BIAIXOS SEXISTES

Parelles aparents	Parelles lèxiques amb significat diferent segons el gènere. La forma femenina sol indicar menor categoria o tracte denigrant.
Denominació dependent	La que anomena una dona per la seva relació amb un home o pel nom d'aquest (esposa de, dona de, senyora de). També aquella amb què les dones són presentades com a simples acompanyants o en papers secundaris i passius.
Denominació infantilitzada	Ús de formes en diminutiu o de termes que infantilitzen i, per tant, desprestigien o menyspreen les dones.
Imatges sexistes o estereotipades	No només cal parar atenció als textos, sinó també a les imatges que els acompanyen.

Parelles aparents	
Femení	Masculí
<i>senyoreta</i> : dona soltera, dependenta, mestra, secretària...	<i>senyoret</i> : jove ociós, fill de casa bona...
<i>minyona</i> : noia de servei	<i>minyó</i> : noi
<i>ajudanta</i> : dona que fa feines subalternes	<i>ajudant</i> : subaltern
<i>governanta</i> : majordoma, supervisora d'hotel	<i>governant</i> : home que governa
<i>peixatera</i> : dona grollera	<i>peixater</i> : home que ven peix
<i>una qualsevol</i> : dona que exerceix la prostitució	<i>un qualsevol</i> : home qualsevol
<i>cortesana</i>	<i>cortesà</i>
<i>dona pública</i>	<i>home públic</i>
<i>bruixa</i>	<i>bruixot</i>

5.5. L'ÚS DE LA @, DE LA X I DEL MORFEMA -i

@ x -i	De vegades s'utilitzen com a formes «neutres» i per fer explícita l'al·lusió als dos sexes o a la diversitat sexual.
Observacions a l'ús d'aquestes formes:	La @ no és un signe lingüístic. <ul style="list-style-type: none"> Tot i així, aquests signes poden ser admissibles en certs contextos, com una manifestació verbal creativa i

	<p>provocadora, com un recurs gràfic més propi de pancartes i lemes en què visualment poden resultar expressius.</p> <ul style="list-style-type: none">• Es recomana no fer-los servir en textos generals, perquè, a més, presenten el problema d'impossibilitar la pronúncia de les paraules resultants.• L'ús de l'arrova no és recomanable per evitar posar una paraula en masculí o femení quan s'al·ludeix a un grup heterogeni: <i>viud@</i>.• No sempre és aplicable a l'estructura de la llengua: així, per exemple, en <i>identificació del moss@d'esquadra</i>, del només pot concordar amb el masculí.• El fet que la @ o la x serveixin precisament per no marcar ni un gènere ni l'altre de manera expressa ha provocat que algunes agrupacions del col·lectiu LGTB emprin aquestes opcions per referir-se a aquelles persones que no se senten identificades com a dones o com a homes, o que no ho fan sempre de la mateixa manera, i que no volen limitar-se a un sistema binari que consideren constrictiu.
--	---

6. BIBLIOGRAFIA I FONTS

RTVE

CONSEJO DE INFORMATIVOS DE TVE. *La información sobre la violencia de género*. Madrid, 6 març 2018.

DONIS, Julia; CUESTA, Juan. «Tratamiento de la violencia masculina contra las mujeres», *Manual de información en género*. Madrid: Instituto de Radio Televisión Española - Instituto de la Mujer, 2004.

GÓMEZ MONTANO, Alicia. *¿Cómo hablar de violencia de género?* (vídeo). Madrid: Todxs por igual (www.rtve.es), 2019.

GÓMEZ MONTANO, Alicia. *Guía para entender qué es la violencia de género* (vídeo). Madrid: Todxs por igual (www.rtve.es), 2019.

GUERRERO, Susana i LLEDÓ, Eulàlia. Conferències en vídeo dins el marc de formació en igualtat d'RTVE. <<https://www.rtve.es/rtve/20180306/encuentro-responsable-formula-igualdad-rtve-semana-del-dia-internacional-mujer/1690182.shtml>>

IORTV. *Mujer, violencia y medios de comunicación*. Dossier de prensa. Madrid: RTVE-Instituto de la Mujer, 2002.

LÓPEZ DÍAZ, Pilar. *La violencia contra las mujeres desde la perspectiva de género en el programa «Tolerancia Cero»* de Radio 5. Madrid: Instituto Oficial de Radio y Televisión RTVE, 2007.

LÓPEZ DÍAZ, Pilar, et al. *Representación de la violencia de género en los informativos de TVE*. Madrid: Instituto Oficial de Radio y Televisión RTVE - Instituto de la Mujer, 2006.

MENDIETA, Salvador. *Manual de estilo de TVE*. Madrid: RTVE - Ed. Labor, 1993.

PÉREZ CALDERÓN, Miguel. *Libro de estilo de los Servicios Informativos TVE*. Madrid: Servicio de Publicaciones del Ente Público RTVE, 1985.

Representación de la violencia de género en los informativos de TVE: conclusiones. Madrid: Instituto RTVE - Instituto de la Mujer, 2005.

RTVE. *Manual de Estilo de la Corporación RTVE.* Madrid: CRTVE, 2010.

RTVE. *Manual de estilo para informadores de radio.* Madrid: RTVE - Radio Nacional de España, 1980.

RTVE. *Manual de información en género.* IORTV, Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales, Instituto de la Mujer. Editora i assessora de continguts: Pilar López Díez. Madrid: Instituto RTVE, 2004.

RTVE. *Manual de urgencia sobre el tratamiento informativo de la violencia contra las mujeres.* Madrid: Instituto Oficial de RTVE - Instituto de la Mujer, 2002.

RTVE. «Violencia de género. El estado de la cuestión». Comunicació presentada en «Los medios de comunicación desde la perspectiva de género», jornades celebrades a l'auditori d'RTVE. Madrid: 14 de desembre de 2005.

ALTRES OBRES

ABC. *Libro de estilo del ABC.* Barcelona: Ariel, 1993 (1a ed.).

AGENCIA EFE. *Manual de español urgente.* Madrid: EFE- Cátedra, 1985 (4a ed.)

AGENCIA EFE. *Vademécum de español urgente.* Madrid: Fundación EFE, 1992.

AGENCIA EFE. *Diccionario de español urgente.* Madrid: ed. SM, 2000.

ALFARO, Élida; Bengoechea, Mercedes; Vázquez, Benilde. *Hablamos de deporte: en femenino y en masculino.* Sèrie Llenguaje, núm. 7. Madrid: Instituto de la Mujer, 2010.

ALBERTI GARFIAS, Gloria; LAGOS LIRA, Claudia; MALUENDA MERINO, M. Teresa; URANFA HARBOE, Victoria. *Por un periodismo no sexista: Pautas para comunicar desde una perspectiva de género en Chile.* Dins «Medios de comunicación y participación ciudadana» (Programa de Libertad de Expresión de la Universidad de Chile y Colegio de Periodistas de Chile). Xile: Oficina de la UNESCO en Santiago / Cátedra UNESCO-UDP, 2010.

BBC. *Directrices editoriales. Valores y criterios de la BBC.* Traducción y edición de la Asociación de la Prensa de Madrid (APM). Madrid: APM, 2007.

BENGOECHEA, Mercedes. *Lengua y género.* Madrid: Editorial Síntesis, 2015.

DIRECCIÓ GENERAL DE POLÍTICA LINGÜÍSTICA: DEPARTAMENT DE CULTURA. Guia d'usos no sexistes de la llengua en els textos de l'Administració de la Generalitat de Catalunya. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2011. <<https://llengua.gencat.cat/permalink/c2f7c918-5382-11e4-8f3f-000c29cdf219>>

EL PAÍS. *Libro de estilo.* Madrid, PRISA, 1980 (2a ed.).

EL PAÍS. *Libro de estilo.* Madrid: Ediciones El País, 1990 (7a ed.).

- FUNDÉU (Fundación del Español Urgente). *Compendio ilustrado y azaroso de todo lo que siempre quiso saber sobre la lengua castellana*. Barcelona: Fundéu BBVA- Debate, 2012.
- FUNDÉU (Fundación del Español Urgente). *Segundo compendio ilustrado y deleitoso de todo lo que siempre quiso saber sobre la lengua castellana*. Barcelona: Fundéu BBVA - Debate, 2016.
- GUERRERO SALAZAR, Susana. *Guía orientativa para el uso igualitario del lenguaje y de la imagen en la Universidad de Málaga*. Málaga: Unidad de Igualdad - Vicerrectorado de Extensión Universitaria - Universidad de Málaga.
- INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS. *Diccionari de la llengua catalana*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2021 (edició en línia).
- INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS. *Gramàtica bàsica i d'ús de la llengua catalana*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2019.
- INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS. *Gramàtica essencial de la llengua catalana*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2018.
- INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS. *Gramàtica de la llengua catalana*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2016.
- INSTITUTO DE LA MUJER. *Comunicación incluyente y no sexista en las empresas*. Boletín «Igualdad en la Empresa» (BIE), núm. 54.
- MURILLO ÁVILA, Jessica – Agencia Comunicación y Género. *Guía para un uso no sexista del lenguaje (Incluye una mirada especial al empleo y a la discapacidad)*. Madrid: Fundación ONCE, 2018.
- PAREDES GARCÍA, Florentino; ÁLVARO GARCÍA, Salvador; PAREDES ZURDO, Luna. *Las 500 dudas más frecuentes del español*. Madrid: Instituto Cervantes - Círculo de Lectores, 2013.
- Oxfam-Intermón. *Lenguaje no sexista. Tips para evitar el uso sexista del lenguaje cotidiano*.
- RADIOTELEVISIÓN CANARIA. *Comunicación con perspectiva de género. Manual de Estilo para una Comunicación Incluyente* (2012)

instituto

rtve